

جلد اول
جنس و جنسیت

دروس خارج فقه استاد
حاج شیخ محمد حسن وکیلی

تقریر:
سید شهاب الدین دعائی

سرشناسه: وکیلی، محمد حسن، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور: فقه جنسیت، تربیت و سلامت جنسی، جلد اول: جنس و جنسیت
بر اساس دروس خارج استاد حاج شیخ محمد حسن وکیلی/ به کوشش سید شهاب الدین دعایی.
مشخصات نشر: مشهد: انتشارات اول: موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام، انتشارات دوم: انتشارات همراز سجا،
۱۳۹۹ - مشخصات ظاهری: شابک: اول: ۲-۵۹-۸۸۷۷-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج: ۱. جنس و جنسیت، عنوان دیگر: بر اساس دروس خارج استاد حاج شیخ محمد حسن وکیلی.
موضوع: وکیلی، محمد حسن، ۱۳۵۹ - - و عطف
موضوع: اسلام و مسائل جنسی، موضوع: *Islam and sex
موضوع: امور جنسی (فقه)، موضوع: Sex (Psychology) (Islamic law)
موضوع: امور جنسی -- آموزش به کودکان، موضوع: Sex instruction for children
موضوع: امور جنسی -- آموزش به نوجوانان، موضوع: Sex instruction for teenagers
شناسه افزوده: دعایی، سید شهاب الدین، ۱۳۷۰ -
رده بندی کنگره: BP1۰/۵
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۰۸
شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۶۸۱۰۰۰

فقه جنسیت، تربیت و سلامت جنسی

جلد اول: جنس و جنسیت

دروس خارج فقه استاد حاج شیخ محمد حسن وکیلی

تقریر: سید شهاب الدین دعایی

طراحی جلد و صفحه آرایی: حامد امامی
خوشنویسی جلد: روح الله ابوالفضلی
چاپ سوم: بهار ۱۴۰۳ / شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
شابک: ۲-۵۹-۸۸۷۷-۶۰۰-۹۷۸

موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام

نشانی: مشهد مقدس، چهارراه زرتیه، خیابان شهید کاشانی ۲۵، سایت: towhidshop.org و towhid.org

نشانی در شبکه های اجتماعی: @Ostad_vakili شماره تلفن: ۰۹۱۵۵۶۷۲۸۴۵

موسسه رصد مطالعات و سیاستگذاری اجتماعی سلامت جنسی اسلامی (سجا)

نشانی: مشهد، کوی دکتری، مقابل مسجد و حسینیه نصرت، پلاک ۱۸۵

شماره تلفن: ۰۵۱-۳۸۴۳۰۷۶۸

فهرست

۱۱.....	پیشگفتار
۱۷.....	مقدمه جلد اول

مقدمه: از فقه موجود تا فقه مطلوب / ۲۱

۲۳.....	نگاهی گذرا به جایگاه مباحث تربیتی در دانش فقه
۲۴.....	مروری بر شاخه‌های گوناگون فقه تربیت
۲۵.....	آشنایی اجمالی با فقه تربیت
۲۷.....	تمرکز فقه موجود بر قوانین حداقلی (و جرم‌ها و حرمت)
۲۸.....	لزوم به‌کارگیری رویکرد تربیتی و معرفت‌شناختی در فقه جامع
۳۲.....	لزوم توسعه در منابع بر اساس فقه جامع
۳۳.....	لزوم کشف احکام تزامم در فقه جامع
۳۶.....	لزوم تعیین اولویت‌ها در فقه جامع
۳۷.....	لزوم توسعه نگاه فردی به نگاه جمعی در فقه جامع
۳۸.....	لزوم تغییر نگاه از خطابات فردی به خطابات قانونی در فقه جامع

فصل اول: اصطلاحات تربیت جنسی / ۳۹

۴۱.....	۱- جنس
۴۱.....	۲- جنسیت
۴۳.....	۳- امر جنسی
۴۳.....	۴- گرایش جنسی
۴۴.....	۵- هویت جنسی
۴۵.....	۶- جنسیت برچسب‌نخورده

۴۶	۷- نقش جنسیتی
۴۶	۸- ارزش ها و هنجارهای جنسی
۴۸	۹- اقلیت های جنسی
۴۸	۱۰- آسیب های جنسی
۴۸	۱۱- آموزش جنسی
۴۹	۱۲- تربیت جنسی

فصل دوم: نظام کلی فقه تربیت جنسی / ۵۱

۵۳	مقدمه
۵۳	۱. تربیت در دو عرصه حفظ سلامت و درمان
۵۶	۲. فاعل تربیت
۵۶	۳. تربیت مستقیم و غیرمستقیم
۵۷	۴. ضرورت کشف علل و روابط احکام
۵۹	۵. مبادی تربیت
۶۲	۶. تعدیل و ارضاء
۶۲	اهداف کلان تربیت جنسی از نگاه اسلام
۶۳	هدف میانی در نظام تربیت جنسی: تشکیل خانواده موفق
۶۵	دو محور کلی در نظام حقوقی مرد و زن در اسلام
۶۶	نظام تعدیل روابط مرد و زن در اسلام
۷۱	فلسفه حرمت ازدواج با محارم از منظر حضرت علامه طباطبائی <small>رحمته الله علیه</small>
۷۳	مراحل قدم به قدم در فرایند تربیت جنسی
۷۹	نکته اول: مدیریت مراحل در جامعه فعلی
۷۹	نکته دوم: تربیت جنسی و جنسیتی
۸۰	مسائل مبنایی تربیت جنسی

فصل سوم: جنس و اقسام جنسیت / ۸۳

۸۵	اقسام جنسیت های فرعی
۸۵	الف- خنثی
۸۷	ب- خصی یا اخته
۸۷	ج- تراجنسیتی ها

۸۸ مقدمه: سه زاویه در تحلیل انواع جنسیت
۸۸ ۱- جنسیت از منظر عرف و لغت
۹۰ طبیعت ثالثه عرفی
۹۲ ۲- جنسیت از منظر بیولوژیک
۹۳ تفاوت های بیولوژیک مرد و زن
۹۳ تفاوت های جسمی
۹۸ تفاوت های روانی
۱۰۱ طبیعت ثالثه در جهت واقعی
۱۰۲ وجوه ملاک تعیین جنسیت
۱۰۵ ۳- جنسیت از منظر فقه
۱۰۵ طبیعت ثالثه از منظر فقه
۱۰۶ استدلال اول: آیات قرآن
۱۰۹ استدلال دوم: روایات خنثی در باب ارث
۱۰۹ وحدت حکم این دو بزرگ احکام
فصل چهارم: خنثی / ۱۱۱	
۱۱۳ روایات خنثای ذواتین
۱۱۳ أَبْوَابٌ مِیرَاثِ الْخُنْثَى وَ مَا أَشْبَهَهُ
۱۱۴ یک نکته کلی در این روایات
۱۱۸ روایات عدّ الاضلاع
۱۲۴ روایات رجوع به حیض و احتلام
۱۲۶ بررسی یک روایت به ظاهر متعارض
۱۲۸ روایات خنثای ممسوح
۱۳۴ بررسی علائم مذکر و مؤنث در خنثی
۱۳۵ دو نکته فقه الحدیثی
۱۳۵ علائم طریقت دارد یا موضوعیت؟!
۱۳۶ عدم طریقت علائم به کروموزم و هورمون
۱۳۷ دلیل اول: صدق عرفی
۱۴۱ دلیل دوم: روایات خاصه
۱۴۶ علت عدم اعتبار آزمایش ها در تشخیص

- ۱۵۱..... استدلال بر طریقیّت به کروموزم و پاسخ آن.....
- ۱۵۲..... علائم طریق به آلت تناسلی است یا خیر؟.....
- ۱۵۲..... بررسی علامت بودن کیفیت بول.....
- ۱۵۸..... مروری بر دو نحوه مواجهه با متون روایی.....
- ۱۶۰..... رجوع به علامات عرفی.....
- ۱۶۴..... پاسخ به یک سؤال.....
- ۱۶۴..... یک اشتباه تاریخی در طرح بحث خنثی در کتب فقهی.....
- ۱۶۵..... بازگشت به سؤال اصلی.....
- ۱۶۶..... جمع‌بندی علائم.....
- ۱۶۷..... بررسی تکلیف خنثای مشکل.....
- ۱۶۷..... خنثای مشکل و طبیعت ثالثه.....
- ۱۷۰..... احتمال مغفول‌عنه بودن خنثای مشکل.....
- ۱۷۱..... خنثای مشکل و قرعه.....
- ۱۷۶..... قول مختار حکم قرعه نسبت به خنثای مشکل.....
- ۱۷۹..... تعارض ادله قرعه با روایات.....
- ۱۸۳..... فتاوی‌ای اهل سنت در این مسائل.....

فصل پنجم: مخنث و خصی

- ۱۸۹..... تعریف مخنث.....
- ۱۹۵..... بررسی روایات کتاب الحدود.....
- ۱۹۸..... قول مختار.....
- ۱۹۹..... تراجنسیتی.....
- ۲۰۰..... «خصی».....
- ۲۰۰..... واسطه حکمی.....
- ۲۰۱..... روایات مربوط به عدم جواز نظر خصی به زن نامحرم.....
- ۲۰۹..... روایات مربوط به ازدواج خصی.....
- ۲۱۱..... روایت مربوط به قبول شهادت خصی.....
- ۲۱۲..... جمع‌بندی.....
- ۲۱۳..... روش فقه روشنفکری: فلسفه حکم و دلیل عسر و حرج.....
- ۲۱۴..... نقد روش روشنفکری.....

۲۱۸.....الگوریتم کشف جنسیت بنا بر قول مختار.....

فصل ششم: تغییر جنسیت/ ۲۲۱

- ۲۲۳..... بررسی ارتباط «تعریف زن و مرد» با حکم «تغییر جنسیت».....
- ۲۲۳..... حالات تغییر جنسیت.....
- ۲۲۴..... چهار مسأله در تغییر جنسیت.....
- ۲۲۶..... حالات تغییر جنسیت.....
- ۲۲۶..... حالت اول: نزع آلت تناسلی برای کسی که آلت تناسلی سالمی دارد.....
- ۲۲۷..... حالت دوم: هورمون درمانی برای کسی که آلت تناسلی خاصی ندارد.....
- ۲۲۸..... حالت سوم: جراحی مجرای ادرار برای شخص خنثی.....
- ۲۲۹..... حکم تغییر جنسیت.....
- ۲۲۹..... حکم تغییر جنسیت از باب قاعده «تغییر خلقت».....
- ۲۳۰..... قول اول: تغییر در تکوین.....
- ۲۳۳..... اشکال اول: استناد به آیه تغییر خلقت.....
- ۲۳۵..... اشکال دوم: در استناد به آیه تغییر خلقت.....
- ۲۳۶..... مؤیدی بر اطلاق آیه.....
- ۲۳۷..... قول دوم: تغییر در تشریح.....
- ۲۳۸..... نقد تفسیر «خلق الله» به دین تشریحی.....
- ۲۳۸..... قول سوم: خروج از حکم فطرت.....
- ۲۴۱..... قول مختار و معنای دقیق «خلق الله».....
- ۲۴۵..... اشاره به تفسیر: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَتَ اللَّهِ﴾.....
- ۲۴۹..... کشف مصادیق «فطرت» و صغریات «تغییر خلق الله».....
- ۲۵۷..... حکم تغییر جنسیت از باب «نقص عضو».....
- ۲۵۸..... حکم تغییر جنسیت از باب «علاج».....
- ۲۶۱..... حکم تغییر جنسیت در تراحم با افسردگی.....
- ۲۶۸..... جمع بندی.....
- ۲۶۹..... حکم تغییر جنسیت از باب «عسر و حرج».....
- ۲۷۲..... حکم تغییر جنسیت در تراحم با خودکشی.....
- ۲۷۴..... فتوای مرحوم آیه الله العظمی فاضل لنکرانی.....
- ۲۷۵..... فتوای مرحوم آیه الله منتظری.....

۲۷۶	فتوای آیه الله العظمی صافی گلپایگانی	۲۷۶
۲۷۸	فتوای آیه الله العظمی مکارم شیرازی	۲۷۸
۲۷۹	نتیجه در حکم انواع تغییر جنسیت	۲۷۹
۲۸۲	حکم جراحی های رفع ابهام جنسی	۲۸۲
۲۹۴	فروعات تغییر جنسیت	۲۹۴
۲۹۵	مروری بر فتاوی بزرگان در باب تغییر جنسیت	۲۹۵
۲۹۵	آیه الله العظمی فاضل لنکرانی	۲۹۵
۲۹۶	آیه الله العظمی سیستانی	۲۹۶
۲۹۷	آیه الله العظمی خامنه ای	۲۹۷
۲۹۷	آیه الله العظمی شبیری زنجانی	۲۹۷
۲۹۸	آیه الله العظمی سبحانی	۲۹۸
۲۹۹	منابع	۲۹۹

www.ketab.ir

پیشگفتار

با گسترش علم و تکنولوژی و پیامدهای دوران پسامدرن در غرب، زندگی اجتماعی نیز تغییر کرده است. حوزه زیست جنسی انسان در جوامع اسلامی نیز مصون از این تغییر و تحولات نبوده است. به تبع این تأثیرپذیری و تغییر سبک روابط مرد و زن و همچنین تغییر سبک ارضای نیازهای جنسی مرد و زن، مسائل جدیدی ایجاد شده است که نیاز به طرح نبوده است، از جمله این مسائل می‌توان به تغییر مفهوم جنسیت از یک مفهوم ثابت و ذاتی به یک مفهوم فازی، متغیر و برساختی؛ تغییر حق مالکیت بر بدن از حق الهی به حق شخصی، تغییر ارضای نیازهای جنسی از مدل‌های مشروع به مدل‌های مبتنی بر رضایت طرفین، تغییر جایگاه خصوصی بودن موضوعات و مسائل جنسی به عمومی شدن و به اجتماع کشیده شدن این مسائل، شیوع اختلالات و انحرافات جنسی در کنار آزاد شدن روابط مرد و زن، متفاوت بودن تعریف و تعداد انحرافات جنسی از دیدگاه دین با دیدگاه‌های رایج علمی، طراحی روش‌های درمانی که بعضاً در برخی تکنیک‌های آن رعایت مسائل شرعی موضوعیت ندارد، ابهام چگونگی نحوه آموزش مسائل و مهارت‌های جنسی به فرزندان و زوجین و در عین حال رعایت مسائل و حدود شرعی و ده‌ها مسأله از این دست وجود دارد که ضروری است به این مسائل و سؤالات، پاسخ‌های مناسبی از منظر اسلام و فقه شیعی ارائه شود.

از سوی دیگر اندیشه جنسیت و تفاوت‌گذاری بین دو جنس، همزمان با تاریخ

زندگی بشر وجود داشته است و با فراز و فرودهایی همراه بوده است. این تفاوت گاه به نفع مردان و گاه به نفع زنان و گاه به تساوی مردان و زنان در جامعه تفسیر شده است. هر یک از این تفاسیر، منشأ پیدایش سیاست‌ها و اقداماتی شده است و جایگاه‌های متفاوتی را برای مردان و زنان در جامعه و خانواده فراهم کرده است و هویت آنان را نیز دستخوش تغییراتی کرده است. این افراط و تفریط در اندیشه جنسیت و نمود خارجی آن در خانواده و جامعه، نتیجه فاصله گرفتن از واقعیت وجودی دو جنس و عدم انطباق نظام ارزشی جنسیت با آن است. لذا آنچه مسلم و غیرقابل تردید است این است که یک نظام ارزشی آنگاه می‌تواند جایگاه واقعی هر یک از دو جنس در خانواده و جامعه را تبیین نماید و به آنان هویت بخشد که مطابق با واقعیت وجودی دو جنس بوده و بتواند زمینه بالفعل شدن قابلیت‌های وجودی آنها را فراهم کند. در این صورت و تحت یک نظام ارزشی صحیح و سالم است که هر یک از دو جنس هویت واقعی خود را می‌یابند و تحت الشعاع هویت جنس دیگر واقع نمی‌شود.

مکتب اسلام و به تبع آن در سیره پیشوایان دین نیز درباره نقش جنسیت، تعیین و به کارگیری معیارهای مربوط به آن، نهایت دقت و نظافت به کار بسته شده است و درباره احساس هویت جنسی و درک شیوه درست به کارگیری معیارهای نقش جنسی، از آغاز تولد تا دوران جوانی و بزرگسالی، و همچنین در روند زندگی فردی و اجتماعی و تشکیل خانواده، رهنمودهای زیادی ارائه شده است تا آنچه رفتار و منش ویژه یک جنس معین معرفی می‌شود، صرف نظر از پذیرش و تناسب اجتماعی- فرهنگی، زمینه رشد و کمال را نیز فراهم آورد. در آیات و روایات پرشماری، بر ارزشمندی ویژگی‌ها و کارکرد هر یک از دو جنس برای خدمت به یکدیگر تأکید شده و در زمینه شناخت کامل تفاوت‌های جنسیتی حقیقی و تمیز آنها از تفاوت‌های کاذب، تفاسیر عاری از هرگونه کج‌اندیشی درباره تفاوت‌ها، ترسیم اهداف و آرمان‌های اجتماعی برای تأمین سعادت حقیقی انسان‌ها و رعایت

عدالت و مصلحت در قانون‌گذاری، که می‌تواند در سالم‌سازی محیط اجتماع و خانواده اهمیت ویژه‌ای داشته باشد، رهنمودهای نورانی و بلندی ارائه شده است. بنابراین «جنسیت» پدیده‌ای با ابعاد مختلف است که از آن در رشته‌های گوناگون علوم انسانی سخن به میان می‌آید. تفاوت‌های مرد و زن در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری، قلمرو تأثیرگذاری آن بر آموزش و نظام آموزشی، تربیت و ابعاد مختلف آن، شخصیت و ابعاد آن، بهداشت جسمانی و روانی و همچنین شکل‌گیری هویت جنسی و چگونگی رشد آن، همه از موضوعات مطرح و مهمی است که ضرورت بررسی علمی در زمینه توجه به مسائل جنسیتی و جنسی و نحوه مدیریت و برخورد با آن در سطوح مختلف فردی و اجتماعی، آن هم با تکیه بر مبانی و آموزه‌های اسلام را می‌چندان می‌نماید.

لازم به توجه است که علی‌رغم تلاش‌های مهمی که در پژوهش‌ها و متون فقهی اسلام در پاسخ به مسائل و نیازهای بشر تاکنون صورت گرفته اما هنوز فاصله زیادی تا تحقق آرمان‌های دینی در عرصه‌های مختلف حیات بشری من جمله زیست جنسیتی و جنسی انسان وجود دارد و همین مسئله به یکی از دغدغه‌های اصلی موسسه سجا (رصد، مطالعات و سیاست‌گذاری اجتماعی سلامت جنسی اسلامی) - که به منزله یک نهاد مردمی فعال در عرصه رصد، پژوهش، برنامه‌ریزی، آموزش، گفتمان‌سازی و جریان‌سازی، اساس فعالیت‌های خود را بر محور مقابله با چالش‌های نرم پیش روی انقلاب اسلامی با اولویت تهدیدها، آسیب‌ها و ناهنجاری‌های جنسی از یک سو و مقاوم‌سازی و مصونیت‌بخشی نهادهای اجتماعی بویژه نهاد خانواده از سوی دیگر قرار داده است - تبدیل شده است. بدین منظور با هدف تولید علم دینی در مبحث جنسیت و گزینه جنسی، پس از برگزاری جلسات هم‌اندیشی و تبیین مسائل جنسیتی و جنسی که در فقه موجود کمتر به آنها پرداخته شده است، پیشنهاد شد تا با همکاری موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام - که از اهداف راهبردی آن، تولید مدل پیشرفت و

توسعه بر اساس نگرش اسلام و طراحی سیستم‌های زندگی بر اساس نگرش اسلام می‌باشد - به منظور روشن شدن زوایای مغفول‌عنه مباحث جنسی و جنسیتی درس خارج فقه حضرت استاد حاج شیخ محمد حسن وکیلی به موضوع جنسیت و تربیت جنسی اختصاص یابد. پیرو این تصمیم، صدها ساعت بحث و درس و تحقیق به انجام رسید تا بحمدالله هم اینک سلسله مباحثی که ذیل عنوان کلی «فقه جنسیت، تربیت و سلامت جنسی» مطرح شده است، شامل ۱۰ محور موضوعی انجام یافته و اینک پس از انجام پژوهش‌های مربوطه هر محور در یک مجلد به زیور طبع آراسته می‌گردد:

- محور موضوعی اول: جنس و جنسیت
- محور موضوعی دوم: تفاوت‌های مرد و زن در قرآن
- محور موضوعی سوم: تفاوت‌های مرد و زن در روایات
- محور موضوعی چهارم: تربیت جنسی از کودکی تا نوجوانی
- محور موضوعی پنجم: بلوغ
- محور موضوعی ششم: ماهیت ازدواج
- محور موضوعی هفتم: ازدواج دائم
- محور موضوعی هشتم: ازدواج موقت و ازدواج مجدد
- محور موضوعی نهم: طلاق و عوارض آن
- محور موضوعی دهم: مواجهه با آسیب‌ها و ناهنجاری‌های جنسی

بدیهی است این مجلدات که با هدف پرداختن به مباحث جدید و گسترش مسائل فقهی مطرح شده است و ماحصل اندیشه‌ها و تأملات بسیار ارزشمند مؤلف محترم است، به عنوان اولین گام‌های تولید علم دینی می‌باشد و امید است در ادامه، با فراهم شدن زمینه نقد و ارزیابی و ایجاد یک فضای گفتمانی و آزاداندیشی علمی در قالب کرسی‌های نظریه‌پردازی به‌ویژه در مراکز و موسسات

حوزوی و دانشگاهی، از نکات صاحب نظران و اندیشمندان محترم حوزوی و دانشگاهی در غنای بیشتر این مجلدات بهره مند شویم و به یک نظریه منسجم در حوزه مسائل جنسیتی و جنسی مبتنی بر رویکرد اسلامی دست یابیم. بعون الله تعالی.

در انتها بر خود لازم می‌دانیم از مؤلف محترم این اثر، حضرت استاد وکیلی، ارزیاب محترم بخشی از اثر حضرت حجة الاسلام والمسلمین حاج شیخ مهدی زمانی، حجج اسلام جناب آقای سید شهاب الدین دعایی، جناب آقای شیخ محمود صادقی، جناب آقای شیخ محمد هادی آرام، جناب آقای شیخ مرتضی رزم‌آرا، جناب آقای دکتر ادریس راموز و جناب آقای امیرحسین شراهی که در پیگیری تدوین این سلسله کتب فقهی نقش داشته‌اند قدردانی و سپاس‌گذاری کنیم و توفیقات روز افزونشان را از خداوند متعال مسئلت نماییم.

مرتضی سعیدی زاده

مدیر عامل موسسه رصد، مطالعات و

سیاست‌گذاری اجتماعی سلامت جنسی اسلامی

سید محمد محسن دعائی

مدیر عامل موسسه مطالعات راهبردی

علوم و معارف اسلام